

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

2-son (5-jild)
2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 2 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Matkarimova Sadoqat Maqsudovna</i> SHARQSHUNOS A.L.KUNNING XIVA XONLIGI ARXIV Hujjatlari saqlash va tadqiq qilishdagi xizmatlari	13-19
<i>Matyakubov Xamdam Xamidjanovich</i> MARKAZIY OSIYO SIVILIZATSIYALARI VA OROLBO'YI HUDUDIDAGI MADANIYATLAR O'RTASIDAGI O'ZARO TA'SIR VA HAMKORLIK	20-24
<i>Raximov Bektosh, Pirmamatov Ramziddin</i> TURKISTONDA JADIDLARNING TA'LIM-TARBIYA TIZIMINI ISLOH QILISH BORASIDAGI HARAKATLARI TARIXIDAN	25-29
<i>Хуррамова Саодат Хабибовна</i> ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ РУССКИМИ УЧЕНЫМИ В СЕРЕДИНЕ XIX ВЕКА	30-37
<i>To'uchiyeva Dilnoza Ikrom qizi</i> ZOMIN TUMANINING XX ASRNING 80-YILLARIDAGI IJTIMOYIY, IQTISODIY VA MADANIY HAYOTI	38-44
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> AYOLLARNING SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA- TADBIRLAR VA BU BORADA O'ZBEKISTON TAJRIBASI	45-50
<i>Kanimkulov Olimjon, Xikmatova O'g'iloy</i> TUZNING QADIMDAN HOZIRGI KUNGACHA BO'LGAN TARIXI HAQIDA	51-54
<i>Tojiev Alisher Sultannazirovich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA XORAZM VILOYATIDA TURIZM SOHASI UCHUN KADRLAR TAYYORLASH MASALASI	55-60
<i>Bekbayev Bekjon</i> XX ASRNING BIRINCHI YARMIDA TOSHKENTDAGI QOZOQLAR TARIXIDAN	61-67
<i>Salayev Umrbek Kadambayevich</i> JANUBIY OQCHADARYO HUDUDIDA KECHGAN ETNIK JARAYONLAR TARIXI SAHIFASIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR	68-71
<i>Ro'ziyeva Mashxura Abdimuminovna</i> LO'LILAR IJTIMOYIY HAYOTINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	72-78
<i>Turdiyeva Mohinur Ilhomjon qizi</i> ICHKI SAVDO QO'QON XONLIGI IQTISODIY TARAQQIYOTINING MUHIM OMILLARIDAN BIRI (1701-1876)	79-84

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Kazakov Olim Sabirovich</i> XIZMATLAR SOHASIDA BOSHQARUVNING YETAKCHILIK KONSEPSIYALARIDAN FOYDALANISH	85-89
---	-------

<i>Исламтудинова Дина Файзрахмановна</i> РАЗВИТИЕ ЭКСПОРТА В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	90-98
<i>Alikulov Mehmonali Salahiddin o'g'li</i> QISHLOQ XO'JALIGIGA INVESTITSİYALARNI KENG JALB QILISHDA QISHLOQ XO'JALIGIGA YO'NALTIRILGANLIK INDEKSINING AHAMIYATI	99-106
<i>Omonov Akrom, Ruziyev Baxtiyor</i> O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI AKTIVLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI	107-113
<i>Tangirov Abduxolik, Nurmanov Sherzod</i> CHO'L-YAYLOVLARI EKOLOGIK HOLATI VA ULARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LARI	114-121
<i>Aliyarov Olim Abdug'aparovich</i> MULKIY SOLIQQA TORTISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI	122-132
<i>Komilov Bakhtiyorjon</i> UNLOCKING THE POTENTIAL OF E-COMMERCE LOGISTICS IN CENTRAL ASIA	133-144
<i>Djumanov Saitmurod Alibekovich</i> MAHSULOT TANNARXIGA KIRITILADIGAN XARAJATLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	145-150
<i>Yariyev Sherzod Shukurjanovich</i> DAVLAT SEKTORIDA AUDITNI RAQAMLASHTIRISH MASALALARI	151-155
<i>Matkarimov Feruz Bekturdiyevich</i> MINTAQADA TO'QIMACHILIK SANOATINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH	156-160
<i>Xaydarova Durdona, To'xtayeva Moxinur</i> DAVLAT BUDJET DAROMADLARI TUSHUMI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	161-166
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Yusubov Jaloliddin Kadamovich</i> ABU NASR FOROBIYNING MA'NAVİY-AXLOQIY IDEALLARI VA ULARNING ZAMONAVIY IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLAR RIVOJIDAGI AHAMIYATI	167-175
<i>Nosirxo'jayeva Gulnora Abduqahhorovna</i> FOROBIY ASARLARIDA ADOLAT VA MA'NAVİY YUKSALISH MUAMMOLARI	176-179
<i>Xoliqov Yunus Ortiqovich</i> BAG'RIKENGLIK VA MILLATLARARO MADANIYAT — JAMIYAT TARAQQIYOTINING ASOSI	180-184
<i>Berdaliyeva Sevara</i> ANALYSIS OF VIEWS ON THE ORDERING OF SOCIAL LIFE IN THE WORK OF YUSUF KHOS KHAJIB "KUTADGU BILIG"	185-191
<i>Parpiyev Muhammadjon Tolibovich</i> SHARQ RENNESANSI KELIB CHIQISHINING IJTIMOYIY-FALSAFIY OMILLARI	192-197
<i>Yarashova Mohlaroyim Shuxrat qizi</i> IBN ARABIY "VAHDATUL VUJUD" TA'LIMOTINING FALSAFIY ASOSLARI VA AHAMIYATI	198-202

<i>Ulug'murodov Elyor Saydulloevich</i> ISLOM GNOSEOLOGIYASIDA RATSIONALIZM MUAMMOSI	203-206
<i>Rasulov Azizxon Mukhamadqodirovich</i> AXBOROT MAKONIDAGI TRANSFORMATSIYALASHUVNING DIALEKTIK MAZMUNI	207-213
<i>Xasanov Boburjon Hakimovich</i> EKSTREMISTIK FAOLIYATNING KELIB CHIQISH TARIXI VA TUSHUNCHALARI	214-219
<i>Shokirov Mubin Rustamovich</i> MILLIY O'ZLIKKA SADOQAT – UMRBOQIY QADRIYAT	220-225
<i>Ismoilov Maxammadixon</i> HOZIRGI ZAMON EKOLOGIK MANZARASIDA DESTRUKTIV VA KONSTRUKTIV MUNOSABATLAR DIALEKTIKASI	226-230
<i>Shokirov Murod Rustamovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA QADRIYATLARNING QAYTA TIKLANISHI	231-234
<i>Hamroyev Saidjon Sanoyevich</i> YANGI O'ZBEKISTON STRATEGIYASIDA IJTIMOIIY ADOLATNING BARQAROR TARAQQIYOTNI TA'MINLASH ASOSI SIFATIDAGI O'RNI	235-239
<i>Sharopov O'lmasbek Shuhrat o'g'li</i> ZAMONAVIY OILADA BOLA TARBIYASINING ASOSIY OMILLARI (TARBIYA JARAYONIDA OTA-ONANING ROLI)	240-243
<i>Ulug'ov Jasur Nasirdinovich</i> INSON KAMOLOTI: ISLOMIY QADRIYATLAR VA ULARNING IJTIMOIY HAYOTGA TA'SIRI	244-249
<i>Qodiraliyev Abror Tojimurot o'g'li</i> BOSHQARUVCHILIK FAOLIYATI SHARQ MUTAFAKKIRLARI QARASHLARI MISOLIDA	250-253
<i>Ibragimov Kudrat</i> XALQARO MUNOSABATLAR TIZIMIDA MARKAZIY OSIYONING YANGI MUSTAQIL DAVLATLARI	254-260
<i>Oripov Axmadjon Muxammadjonovich</i> VATANPARVARLIK TUSHUNCHASI SHAKLLARINING IJTIMOIIY-FALSAFIY TALQINI	261-267
<i>Ibragimova Zulayxo Karimbayevna</i> RAHBAR AXLOQIY-ESTETIK KAMOLOTINING SHAKLLANISH JARAYONLARI VA ASOSIY KOMPONENTLARI	268-274
<i>Abdullayev A'zam Abdiyevich</i> YOSHLARDA IJTIMOIIY-IQTISODIY FAOLLIGI DIALEKTIKASI VA UNING AYRIM XUSUSIYATLARI	275-281
<i>Ochilov Azimjon Tuxtamishovich</i> IJTIMOIY QADRIYATLARNING DEFORMATSIYASI VA KORRUPSIYANING TARQALISHI	282-285

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Raxmanova Sarvinoz Alisherovna</i> SABR VA CHIDAMGA OID FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING SEMANTIK TAHLILI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)	286-289
<i>Kaxarova Iroda Sidikovna</i> MODAL SO'ZLARDA SHARTLILIK VA TIPOLOGIK OMIL: SEMANTIK TURLANISH	290-296
<i>Babadjanova Nazokat Davronbekovna</i> "YUSUF VA ZULAYHO" DOSTONINING XALQ VARIANTLARI TAHLILI	297-302
<i>Sayidova Shakhriyozda Nasrulloevna</i> RELIGIOUS VIEWS OF THE CHARACTER OF AMIR TEMUR IN MUHAMMAD ALI'S WORK "ULUG' SALTANAT"	303-308
<i>Hatamova Kamola Toshmurod qizi</i> TIJORAT HUYJATLARI TILIDA TERMINOLOGIK LEKSIKA	309-316
<i>Ibodullayeva Dinora Bahramjanovna</i> TERMINOLOGIYANING O'ZBEK VA XORIJIY TILSHUNOSLAR TOMONIDAN O'RGANILISHI	317-321
<i>Otajonova Dildor Baxtiyarovna</i> SUD JARAYONIDA OLIB BORILADIGAN NUTQ FAOLIYATI MAHSULOTLARINING SUD-TIBBIY VA LINGVISTIK EKSPERTIZA TEKSHIRUVI	322-326
<i>Khasanov Mahmud Abdurakhmanovich</i> PHONOLOGICAL AND MORPHOLOGICAL INTERACTIONS AMONG THE LANGUAGES	327-331
<i>Xoshimova Oydina Shuxrat qizi</i> OLAMNING LISONIY MANZARASIDA NOMINATSIYANING O'RNI VA RANGLAR IFODASI	332-338
<i>Babayeva Iroda</i> THE CHARACTERISTICS OF NEWSPAPER HEADLINES IN TERMS OF THEIR STRUCTURE AND MEANING	339-342
<i>Fozilov Odil Yuldashevich</i> USE OF LOGICAL AND FIGURATIVE PERIPHRASES IN MODERN UZBEK LANGUAGE.....	343-346
<i>Raxmonova Dildora Mirzakarimovna</i> JADID DRAMALARIDA ISLOM MADANIYATI VA MILLAT TANAZZULI MASALALARI TALQINI (ABDULLA QODIRIYNING "BAXTSIZ KUYOV" DRAMASI MISOLIDA)	347-351
<i>Mamataliyeva Navbahor Xujamberdiyevna</i> TEZ AYTISHLARNING SINTAKTIK TUZILISH JIHATDAN TAHLILI	352-357
<i>Xamidova Sayyora Nurmatovna</i> KATEGORIYA SIFATIDA SHAKLLANGAN MODALLIK TURLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	358-363
<i>Mengboyev Azizbek Alijon o'g'li</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI MILLIY BAYRAM NOMLARINING CHOG'ISHTIRMA TADQIQI	364-368
<i>Hayitova Shohida Erkin qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI OTA KONSEPTINING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI	369-373

<i>Xolboyeva Iroda Shuxrat qizi</i> SOMATIK KOMPONENTLI PROVERBIAL FRAZEOLOGIZMLARDA EKVIVALENTLIK MASALASI	374-378
<i>Saparniyazov Omirbek Nukusbayevich</i> MARK TVEN VA MUQIMIY ASARLARINI QIYOSIY O'RGANISH: ADABIY UMUMIYLIK VA USLUBIY O'ZIGA XOSLIGI	379-385
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Muxitdinova Firюза</i> КЛЮЧЕВЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА	386-393
<i>Uzakova Go'zal Sharipovna</i> HUDUDLARNI ZONALASHTIRISHNING HUQUQIY MASALALARI	394-403
<i>Tulaganova Gulchexra, Nurilloev Shavkat</i> INSON QADRINI YUKSALTIRISH VA ERKIN FUQAROLIK JAMIYATINI YANADA RIVOJLANTIRISH	404-414
<i>Yakubova Iroda Bahramovna</i> MUALLIFLIK SHARTNOMASINING MAZMUNI, TUZILISHI VA UNING ASOSIY SHARTLARI	415-419
<i>Obidov Tolibjon Avezxanovich</i> JINOIY SUD ISHLARINI YURITISH SOHASIDAGI O'ZARO HAMKORLIK MASALALARI	420-425
<i>Tuxtashev Sherzod Azimovich</i> JINOYAT ISHINI TO'XTATIB TURISHNING JABRLANUVCHI VA AYBLANUVCHI UCHUN HUQUQIY OQIBATLARI	426-430
<i>Maxamatov Maxmud Maxamataminovich</i> INSON HUQUQLARINI XALQARO ORGANLARDA HIMOYA QILISH MASALALARI	431-436
<i>Rahmatov Elyor Jumaboyevich</i> BOJXONA MA'MURIYATCHILIGINI ISLOH QILISHDA BOJXONA ORGANLARINING DAVLAT IQTISODIY VA HUQUQIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA ISHTIROKI	437-441
<i>Jumaniyozova Dilfuza Kamolovna</i> IJTIMOIY XAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR MUAMMOLARI YECHIMI: XORIY TAJRIBASI	442-447
<i>Shermatov Nuriddin</i> RAQAMLI ERADA SUN'IY INTELLEKT (AI) VA ADDITIV (3D PRINTING) TEKNOLOGIYALARI INTELLEKTUAL MULK HUQUQINING OBYEKTI SIFATIDA	448-455
<i>Juraeva Asal</i> EXECUTION OF INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRAL AWARDS	456-461
<i>Собиров Саидбек Махмудович</i> ДОКТРИНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕБНОГО ПРИМЕНЕНИЯ И ТОЛКОВАНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ НОРМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ	462-467
<i>Nurbayev Muzaffar Erkinovich</i> DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATI INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY DOKTRINASINI TAKOMILLASHTIRISH	468-478

<i>Qudratillayev Jaxongir Zokirjon o'g'li</i> INTERNETDAN FOYDALANISH HUQUQINING KONSTITUTSIYAVIY HUQUQIY ASOSLARI: INTERNET TUSHUNCHASI	479-485
<i>Xabibullayev Azizillo Lutfullo o'g'li</i> SUN'IY INTELLEKT VA INTELLEKTUAL MULK HUQUQI O'RTASIDAGI MUNOSABATLAR VA HUQUQIY MUAMMOLAR	486-491
<i>To'xtayev O'ktamjon Zarifjon o'g'li</i> MURAKKAB ASHYOLARNING O'ZIGA XOS BELGILARI, ULARNING HUQUQIY VA FALSAFIY MOHIYATI	492-500
<i>Yusupov O'ktamboy</i> KORRUPSIYAVIY BITIM HAQIQIY EMASLIGINING FUQAROLIK-HUQUQIY OQIBATLARI	501-509
<i>Murodxonov Muhammadnur</i> XALQARO HUQUQNING TADRIJIY RIVOJLANISHIDA FUNDAMENTAL ASARLARNING O'RNI	510-518
<i>Ёкубов Шухратжон, Эргашева Муниса</i> МОДЕРНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ МЕДИЦИНСКОГО ПРАВА В УЗБЕКИСТАНЕ: БАЛАНС МЕЖДУ МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ И НАЦИОНАЛЬНЫМИ ОСОБЕННОСТЯМИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ	519-523
<i>Qudratillayev Xazratoli Zokirjon o'g'li</i> JINOIY FAOLIYATDAN OLINGAN DAROMADLARNI LEGALLASHTIRISHNI TERGOV QILISH SOHASIDA XORIJIY DAVLATLAR VAKOLATLI ORGANLARI BILAN HAMKORLIK MASALALARI	524-530
<i>Umarov Abbosjon Asliddin o'g'li</i> SUG'URTA INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY TAVSIFI	531-536
<i>Хайдарова Хилола Анваровна</i> ПРАВО НА ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК СУБЪЕКТИВНОЕ ПРАВО ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ	537-542
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Ibraximov Sanjar Urunbayevich</i> AKMEOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA SPORTCHILARNING INDIVIDUAL XUSUSIYATLARI BILAN ZIDDIYATLI VAZIYATLARDAGI XULQ-ATVOR STRATEGIYALARI O'RTASIDAGI O'ZARO BOG'LIQLIGI	543-547
<i>Karimov Akramjon Zaynobidinovich</i> RAQAMLI TRANSFORMATSIYALAR SHAROITIDA YOSHLARNING AXBOROT XAVFSIZLIGI MADANIYATI VA MEDIAIMMUNITETINI TA'LIM JARAYONLARI ORQALI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	548-554
<i>Abdullayev Yashnarjon Mahkamovich</i> 7-9 YOSHLI O'QUVCHILARNING HARAKAT SIFATLARINI HARAKATLI O'YINLAR VOSITALARI ORQALI RIVOJLANTIRISH	555-561
<i>Karimov Qayum Mamashayevich</i> KOMPYUTERLI MATEMATIKA TIZIMLARINI O'QITISHDA TARMOQ TEKNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH	562-569

<i>Xojimirzayeva Shaxnoza Shokir qizi</i> MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI INNOVATSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH JARAYONI	570-576
<i>Qodirov Azamat Muxriddinovich</i> IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLAR YUQORI SINIF O'QUVCHILARINING INGLIZ TILI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA MATN O'QISH MALAKASI VA KOMMUNIKATIV YO'NALGAN O'QISH MASHQLARINING AHAMIYATI XUSUSIDA	577-582
<i>Тлеумуратова Абадан Бекбановна</i> ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ	583-585
<i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i> TALABALAR TA'LIMINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR	586-592
<i>Mamaziyyayev Oblaberdi</i> OLIY TA'LIMNING NEMIS TILI DARSLARIDA GRAMMATIK TARJIMA METODIDAN FOYDALANISH AFZALLIKLARI	593-598
<i>Isoqov Murod Madaminjonovich</i> YOSHLAR JAMOAT TASHKILOTLARIDA IJTIMOY KAPITALNI SHAKLLANTIRISHNING ILG'OR XORIJIY MODELLARI	599-605
<i>Nasriddinova Hulkar Komiljonovna</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKANI O'QITISHNING HOZIRGI HOLATI	606-610
<i>Allayeva Hafiza Rustam qizi</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QITISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI	611-614
<i>Raxmonberdiyeva Oygul Rayimjonovna</i> AKADEMIK QALAMTASVIR MASHG'ULOTLARIDA TALABALARGA INSON PORTRETINI ISHLASH METODIKASI	615-621
<i>Xo'jaqulov Ro'zibek Ilhomjon o'g'li</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIDA KASBIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDA RANGTASVIR FANINING AHAMIYATI	622-625
<i>Elova Sitara Axmatkulovna</i> QISQA MASOFALARGA YUGURUVCHILARNI TEXNIK TAYYORGARLIGINI SHAKLLANISH DARAJASI	626-629

Received: 25 January 2025
Accepted: 1 February 2025
Published: 10 February 2025

Article / Original Paper

THE PROBLEM OF RATIONALISM IN ISLAMIC EPISTEMOLOGY

Ulugmuradov Elyor Saidulloevich

Doctor of Philosophy in Philosophical Sciences (PhD)

E-mail: eulugmurodov@mail.ru

Abstract. The article presents a scientific and philosophical analysis of the descriptions of reason and science in Islamic epistemology, their essence, the importance of understanding being through reason and reason as a set of necessary sciences in Islamic theology. The article also examines issues related to rational knowledge in the Quran and Hadith, which are sources of Islamic philosophy.

Keywords: religion, Islam, theology, existence, rational, knowledge, logic, consciousness, reason, thought, science, action, worship and rituals.

ISLOM GNOSEOLOGIYASIDA RATSIONALIZM MUAMMOSI

Ulug'murodov Elyor Saydulloevich,

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori(PhD)

Annotatsiya. Ushbu maqola islom gnoseologiyasida aql va ilmga berilgan tavsiflar va ularning mohiyati, borliqni aql yordamida anglashning ahamiyati, islom teologiyasida aql zaruriy ilmlar yig'indisi sifatida ilmiy-falsafiy tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada islom falsafasining manbai bo'lgan Qur'oni karim va hadislardagi ratsional bilishga oid masalalar ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: din, islom, teologiya, borliq, ratsional, bilish, mantiq, ong, aql, tafakkur, ilm, amal, ibodat va rasm-rusumlar.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I2Y2025N30>

Kirish. Diniy e'tiqodning tarixiy ratsional fenomen tariqasida tadqiq qilinishi kishilik jamiyati rivojining barcha davrlarida kechgan ijtimoiy-madaniy jarayonlarni diniy ramzlar orqali ochib berishga asos bo'ldi. Xususan, islom dini ta'limotining ratsional ijtimoiy hodisa sifatidagi xususiyatlari ham shunday mazmunga egadir. Bunday holatda islom dini o'z arkonlari bilan nafaqat yakkaxudolikni targ'ib etadi, balki unga e'tiqod qiladigan kishilarning turmush tarzi va mentalitetini tashkil etishga faol ta'sir ko'rsatuvchi katta salohiyatiga ega ekanligini namoyon etadi.

Mazkur din asoslarining oddiyligi va ziddiyatli bo'lmaganligi, unda murakkab metafizik konstruksiyalarning mavjud emasligi, dunyo va jamiyatning to'liq hamda tushunarli manzarasini bera olishga qodirligi – bularning barchasi yangi kishilarni islomga ommaviy tarzda qiziqishiga xizmat qilmoqda

Darhaqiqat, islom faqat ibodat va rasm-rusumlar yig'indisidan tashkil topgan din emas, balki u o'zining ratsionallikka asoslangan tartib-me'yorlari bilan kishilar hayotini muvofiqlashtirib turuvchi ijtimoiy-tarbiyaviy tizim hamdir. Unga e'tiqod qiladigan fuqarolar aholining ko'pchiligini tashkil qiladigan ayrim jamiyatlarda ushbu tizim rasmiy, boshqalarida

esa, ayniqsa, sekulyarlashganlarida esa norasmiy ma'no kasb etadi. Shuning uchun o'zini musulmonlikka mansub hisoblaydigan kishilar kundalik va ijtimoiy hayotlarida islom dini ahkomlari hamda ko'rsatmalariga amal qilishga harakat qilishlarida ularning mazmuni oqilonalik asosida namoyon bo'lishiga qat'iy ishonadilar. Zero, har qanday sharoitlarda ham mazkur tizimning yadrosini islom ratsionalizmi tamoyili tashkil etadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya Aql va uning sifati to'g'risida teologlar turlicha fikrda bo'lishgan. Bir toifa teologlar fikricha, aql latif javhar, u tufayli xabar va ma'lumotlar ajratib olinadi. Bu fikr tarafdorlari aqlning asl joyi qayerda bo'lishi to'g'risida ixtilof qilishgan. Bir toifa aqlning joyi miya, uni his etish o'rni desa, boshqa bir toifa aqlning joyini qalb deydi va uni hayotning manbai va sezgilar asosidir, deb ta'riflashgan. Islom ilohiyotshunosi Abul Hasan Movardiy o'zining "Dunyo va din odobi" kitobida keltirishicha, "aqlni latif javhardir, degan fikr ikki jihatdan to'g'ri emas: birinchidan, javharlar bir-biriga o'xshash bo'lib, biri taqozo etganini boshqa biri taqozo etsa, oqil kishi o'zi tirik bo'la turib aqlning mavjud bo'lishidan behojat bo'lardi. Ikkinchidan, javharning o'z-o'zicha mavjud bo'lishi to'g'ridir. Agar aql javhar bo'lsa, uning aqlsiz kishida bo'lishini inkor etib bo'lmasdi. Xuddi aqlsiz jism bo'lishi joiz bo'lganidek. Mana shu ikki sabab tufayli aqlni javhar deyish to'g'ri emas"[1.B.12]. Demak, mutafakkir aqlning shakllanishi va rivojlanishini alohida ta'kidlab, o'z-o'zicha mavjud bo'lmasligiga urg'u beradi.

Islom ilohiyotshunosi Abul Hasan Movardiy yana bir toifa mutafakkirlarni fikrlarini tasniflaydi. Unga ko'ra, aql bir narsani mohiyatini idrok etuvchi sifatida keltiriladi. Ammo bu fikrga qo'shilib bo'lmaydi. Chunki idrok jonli mavjudotga xos sifatdir. Aql esa araz bo'lib, idrok araz bo'la olmaydi. Holbuki, idrok jonli mavjudot sifatlaridan biridir. Aql arazdir. Idrok araz bo'la olmaydi [1.B.13]. Chunki araz tirik narsa emas, shunday ekan, jonsiz narsaga lazzatlanuvchi, og'riqni sezuvchi va xohlovchi, degan sifatni berish to'g'ri emas.

Shuningdek, Iso Abdulloh Ali, Solih Ahmad ash-Shomiy, Abdulloh Muhammad al-Fallohiy, Mustafo Abusvay, Mesut Okumush hamda Simone Dario Nardella, Abdulla Kartal, Abdulla Akgul, G'azzoliy kabi Sharq davlatlari olimlarining tadqiqotlarida islom ta'limotida ratsionizm masalasi ochib berilgan.

Muhokama. Islom teologiyasi o'zining mustahkam epistemologik asosi orqali rivojlanib borgan. Ya'ni bu davrda islom teologik mafkurasi asosida shakllangan epistema bilish faoliyati uchun barqarorlikni ta'minlab bergan. Ishonch orqali islom falsafasi yanada mustahkamlanib, teologik va gnoseologik faoliyatda hamjihatlik va birdamlikni yaratgan bo'lsa, aql orqali ularning mohiyati yanada aniq va tushunarli bo'lib borgan. "Islom ta'limotlari ham dunyo ishlarini shu aql yo'rig'i va tadbiriga binoan boshqarishga yo'l ko'rsatadi, maqsad va qiziqishlari har xil bo'lishiga qaramay, qilinadigan ishlarni ikki qismga ajratadi. Birinchisi, aqlga binoan qilish vojib bo'lgan qismni shariat quvvatlaydi. Ikkinchisi, aqlga binoan qilish joiz bo'lgan qismi shariat tasdiqlaydi. Aql ana shu ikki qismga ustun va tayanch vazifasini bajaradi. Zero, mutaallim, ya'ni ilm o'rganuvchi avval o'z nafsini razil axloqlar va jirkanch sifatlardan poklamog'i lozim, zotan ilm qalbning ibodatidir" [2.B.15].

Shuningdek, islom teologiyasida aql zaruriy ilmlar yig'indisi sifatida ham ta'riflangan. Bu ta'rifning umumiylik va ehtimollikni qamrab olganini inobatga olsak, uni aniq ta'rif deb bo'lmaydi. Chunki ta'rifning vazifasi o'zidan umumiylik va ehtimollikni ketkazish tufayli mahdudlikni ochib berishga qaratilgan. Shu bois umumiylik va mavhumlikni ochib berishga

qaratilmagan fikrni ta'rif deyish mumkin emas. Umumiy va mavhum fikrlar izidan aniq va izchil fikrlar birligi ta'rifni shakllantiradi.

Islom teologiyasida ilm olish mas'uliyati ko'p narsadan ustun qo'yilgan. Ya'ni ilm olish islom aqidalarini bajarish bilan bir mazmunga ega bo'lgan. Bu esa o'sha davrda ilm olishning epistemologik mohiyatini ko'rsatib bergan. Misol uchun, salaf olimlar ilmni hamma narsadan afzal bilishgan. Rivoyat qilinishicha, Imom Ahmad qirq yoshiga etganida uylangan. Abu Bakr ibn Anboriyga bir joriya hadya qilinadi. Joriya u kishining huzuriga kirgan vaqtda Abu Bakr bir masala to'g'risida fikr qilayotgan edi. Joriya o'zini chetga tortib turdi. Shunda Abu Bakr: "Bu joriyani qul sotuvchiga olib boringlar!" dedi. Shunda joriya: "mendan biron gunoh o'tdimi?" deb so'radi. Abu Bakr javoban: "Yo'q, qalbim sen bilan mashg'ul bo'ldi. Senga o'xshagan hech kim meni ilmdan chalg'ita olmagan edi", dedi [2.B.18]. Bu ham islom ilohiyotida ilm olish istagini va ilmni qadrlanishining bir namunasi hisoblandi.

Natijalar. Islom teologiyasida aql anglash imkoniyati bo'lsa, o'tkir farosat hosilasi – ziyraklik, tug'ma qobiliyatdan kelib chiqqan go'zal badiha, shu bilan birga, ko'p yillik tajriba va turli sinovlarni boshdan kechirish va turli sinovlar bilan umrini o'tkazib, unda qo'llangan choralari – mana shu ikki jihat muktasab aqldan jamlansa, fozil kishida bo'ladigan mutlaqo yetuk va komil aql sanalgan. Shuningdek, odamlar muktasab aql haddan oshsa va ko'paysa, fazilat bo'lish-bo'lmasligi to'g'risida ixtilof qilishgan. Bir toifa buni fazilat emas, chunki fazilatlar ikki noqis fazilat o'rtasidagi o'rta holatdir, dedi. Bu xuddi yaxshilik ikki yomon narsa orasidagi o'rtalikka o'xshaydi. Agar bu o'rtalik fazilat haddidan o'tib ketmasa. Donishmandlar Iskandarga: "Ey podshoh, har bir ishda mo'tadil bo'lishni lozim tuting. Zero, haddan oshish ayb, haddiga etmaslik o'jizlikdir", deyishdi. Rasululloh alayhissalomdan vorid bo'lgan "amallarning eng yaxshisi o'rtachasidir", degan hadisi sharif ham shunga dalolat qiladi. Shunday qilib, islom teologiyasiga binoan bilim haqiqiy e'tiqodning zaruriy shartidir. Musulmonlar bilimga o'z voqeliklarining oliy qadriyat sifatida munosabat bildirganlar, chunki u musulmonlar ma'naviy hayotining barcha tomonlarida, ularning siyosiy va diniy faoliyatida, oddiy musulmonning kundalik hayotida ham o'z ifodasini topdi" [3.B.37]. Demak, yuksak aql islom teologiyasiga ko'ra, yuksak kamolotga erishgan inson idrokining hosilasi hisoblanadi. Bilim esa haqiqiy e'tiqodning zaruriy sharti hisoblanadi.

Bilim islom ilohiyotining inson borlig'ining yuksak qadriyati sifatida tushuntiriladi. Ushbu dalillar o'rta asr musulmon teologiyasining insoniyat ma'naviy va ilmiy rivojlanishiga qo'shgan bebaho hissasining eng muhim, asosiy negizlaridan biridir.

Shuningdek, islom teologiyasining epistemologik mohiyati uning ishonch asosidagi ilmiy, aqliy va tafakkuriy plyuralizmi o'zaro bahs-munozaralar muhitida ekanligini ko'rish mumkin. Umuman olganda, islom teologiyasida inson aqli va tafakkuri juda qadrlangan va uning imkoniyatlari, Allohni anglashdagi roli yuqori baholangan. Shu bois ham islom ilohiyoti va madaniyati o'zining yuksak rivojlanish cho'qqisiga chiqqan.

Bilimga bo'lgan qiziqish islom teologiyasida epistemologiyaning yaratilishiga olib kelgan. "Moturidiy bilimning mohiyati, bilim imkoniyatlari, bilim manbasi va diniy bilim mohiyatini muhokama qiluvchilarning izdoshi bo'lgan. Ushbu muammolar islom tafakkuri epistemologiyasida o'z aksini topdi va hozirgi kunda ular bilim sotsiologiyasi, falsafa va din falsafasi kabi zamonaviy fanlarning muammosidir" [4.B.101]. Demak, islom falsafasidagi bilim uning mohiyati, imkoniyatlarini muhokama qiluvchilarning bugungi ko'rinishi epistemologlar sifatida tasniflash mumkin. O'rta asrlar islom falsafasi ilmni qadrlash, inson aqli

imkoniyatlaridan oqilona foydalanish va barcha ilmiy-intellektual faoliyatda islomiy imon-ishonchni yuksak qadrlashi namoyon bo'ladi.

Bilimni yuqori darajada qadriyat deb tan olish al-Moturidiyning "Kitob at-tavhid" asari muqaddimasi bilim nazariyasini bayon etish bilan boshlanadi. Musulmon ilohiyotida al-Moturidiyning epistemologiyaga tegishli fikrlari dastlabkilardan hisoblanadi. Al-Moturidiy epistemologiyadan nafaqat kalomda, balki fiqh va boshqa sohalarda foydalangan. Alloma turli xil aqidaviy masalalarni mana shu keng qamrovli qur'oniyl ahkomlarni aqliy dalillar bilan uyg'unlashtirgan holda talqin qiladi, zarur hollarda o'z g'oyaviy muxoliflariga keskin va asosli raddiyalar bilan javob qaytaradi. O'sha zamonlarda musulmonlar o'rtasida katta ixtilof iymon va amal masalalarida kelib chiqqan edi. Iymon, islom nuqtai nazaridan qaraganda, har tomonlama afzal hayot uchun uzluksiz taraqqiyot yo'lida, inson va jamiyat baxt-u saodati yo'lida zarracha beg'amlik va tanballikka yo'l qo'ymasdan qilingan tinimsiz mehnatdir [5.B.95]. Amal qilinmagan iymonni, islom nazdida mevasiz daraxt, ruhsiz jism bilan tenglashtirish mumkin. Bu fikrlar shunday azaliy haqiqatki, islomning asl ruhini tushungan biror kimsa uni inkor eta olmaydi. Shunday qilib, har bir alloma, yoki yo'nalish vakili ilm, bilimga o'z munosabatini bildirgan.

Xulosa. Islom gnoseologiyasida mantiq ilmi ham muhim ahamiyatga ega ilm sohasi sifatida qadrlangan. Uni ikki qismga matematika va aniq fanlar hamda ilohiyot (teologiya)ga bo'lishgan. Bu masalada ilohiyotni faqat aqlning o'ziga tayanganini ko'rish mumkin. Shu o'rinda aytish mumkinki, dinning ibtidosi biror bir manba yoki aqlning manbai emas. Aql din olib kelgan dalillarning barchasini tasdiqlaganda edi, dinning asosiy tamoyillari bilan aql bir-biriga zid kelmasdi. Shu ma'noda, islom falsafasi nuqtai nazardan ilmga umumiy ta'rif berish orqali yuqoridagi ixtiloflarga barham berishimiz mushkul.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Movardiy Abul Hasan. Dunyo va din odobi. –Toshkent:HILOL-NASHR, 2017. –B. 12-13.
2. Imom Ahmad ibn Qudoma Maqsudiy. Minhojul qosidin muxtasari: Saodat izlovchilarga qo'llanma. Tarj: Abdulhamid Muhammad Tursun. –Toshkent: Movarounnahr, 2014.-B. 15.
3. Rouzentel F. Torjestvo znaniya. Konsepsiya znaniya v srednevekovom islame.- Moskva: Nauka, 1978. –S. 37.
4. Sunar Kutlu. Imam al-Moturidi and his Epistemology // Uzbekistan's contribution to the Development of Islamic civilization.-Tashkent-Samarkand. Publishing House of the Republican Scientific-Education Center of al-Bukhari, 2007.- p. 101.
5. Buyuk yurt allomalari. Tuzuvchi va nashrga tayyorlovchi Ubaydulla Uvatov. –Toshkent. O'zbekiston NMIU. 2016. -B. 95.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).